

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sanja Čelofiga

Karizmatični vojaški voditelji: primer vodenja Huga Chaveza

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sanja Čelofiga

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Karizmatični vojaški voditelji: primer vodenja Huga Chaveza

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Za Silvo, Emerika in Bora.

ZAHVALA

Posebna zahvala gre mentorici doc. dr. Maji Garb, za sprejeto mentorstvo ter nasvete in strokovno pomoč pri diplomskem delu. Zahvala gre tudi profesorjem Fakultete za družbene vede za vsa posredovana znanja.

Največjo zahvalo dolgujem svojim staršem, Silvi in Emeriku, ki sta mi nudila vso potrebno pomoč, razumevanje in podporo v času študija, ki je naletel tudi na bolezensko oviro, ki jo skupaj uspešno premagujemo.

Brez vaju mi zagotovo ne bi uspelo.

Posebna zahvala gre tudi Marku M., Maruši in Tini, ki so mi bili v pomoč pri pisanju diplomske naloge in tudi opora v času študija. Hvala Jerneju za hitro lektoriranje.

Zahvalila bi se teti Bili in celotni preostali družini, vsem družinskim članom, ki so mi pomagali na študijski poti.

In seveda Boru, moji sorodni duši, ki je doprinesla levji delež k končanju tega dela. Hvala za veliko količino ljubezni in spodbudnih besed, ki so vedno prišle, ko sem jih potrebovala. Vedi, da mi brez tebe ne bi uspelo.

In vsem ostalim prijateljem in prijateljicam, ki ste bili z menoj izven in v času študija.

Hvala!

Karizmatični vojaški voditelji : primer vodenja Huga Chaveza

Diplomsko delo opredeljuje karizmatične teorije vodenja in pomen karizme v vojaških organizacijah. V zgodovini se pojavljajo karizmatičnih vojaških voditelji, za katere se zdi, da imajo nadnaravno moč, veliko popularnost in privlačnost množic. Predstavljeni so zgodovinski načini uporabe karizme vojaških voditeljev. Hugo Chavez si je uspešno izboril svoje mesto med ikonami karizmatičnih voditeljev Latinske Amerike. Predstavljena je kratka zgodovina Venezuele in prihod Chaveza na oblast. Chavezova karizma je analizirana s pomočjo petih ključnih dejavnikov teorije karizmatične oblasti Maxa Webra, gospodarskega stanja v državi in javnomnenjske raziskave opravljene v Latinski Ameriki leta 2007. Chavez je v osnovni koncept vladanja vključil tudi participativno demokracijo in aktivno delovanje vojske znotraj države.

Ključne besede: karizma, karizmatično vodenje, vojaško vodenje, Hugo Chavez, Venezuela.

Charismatic military leaders: example of Hugo Chavez leadership

The thesis defines the theory of charismatic leadership and the importance of charisma in military organizations. In the history appeared many charismatic military leaders, who seem to have superhuman strength, great popularity and attractiveness of the masses. Presented are historical uses of charisma in military leaders. Hugo Chavez has successfully made his place among the icons of charismatic leaders in Latin America. Thesis presents a brief history of Venezuela and Chavez. Chavez charisma is analyzed using five key factors theory of charismatic authority by Max Weber, the economic situation in the country and opinion polls carried out in Latin America in 2007. Chavez has included in the basic concept of governance participatory democracy and active participation of the army within the country.

Key words: charisma, charismatic leadership, military leadership, Hugo Chavez, Venezuela.

KAZALO

1	UVOD	7
2	METODOLOŠKI OKVIR	7
2.1	Opredelitev teme in ciljev proučevanja.....	7
2.2	Raziskovalno vprašanje.....	9
2.3	Metodologija.....	9
3	VODENJE	10
4	TEORIJE KARIZMATIČNEGA VODENJA	11
4.1	Karizmatična teorija vodenja po Maxu Webru.....	13
5	DEJAVNIKI KARIZMATIČNEGA VODENJA	13
5.1	Situacijski dejavnik.....	14
5.2	Vizija ali cilj.....	15
5.3	Vedenske dimezije voditelja.....	15
5.4	Karakteristike privržencev in validacija karizmatičnega voditelja.....	16
6	VOJAŠKO VODENJE	17
6.1	Poveljevanje.....	18
6.2	Značilnosti vojaških voditeljev.....	18
7	VOJAŠKO VODENJE IN KARIZMA	20
8	VODENJE HUGA CHAVEZA	21
8.1	Hugo Chavez.....	21
8.2	Zgodovinski pregled Venezuele.....	22
8.3	Vzpon Huga Chaveza na oblast.....	24
8.4	Chavez in karizma.....	25
8.4.1	<i>Kriza, vizija in chavizem</i>	25
8.4.2	<i>Vedenjske karakteristike Chaveza in chavistov</i>	27
8.4.3	<i>Validacija</i>	29

8.5	Chavez in vojaške oborožene sile.....	31
9	SKLEP	33
10	LITERATURA.....	36

KAZALO GRAFOV

Graf 4.1:	Število objavljenih raziskav v sistemu ISI Web of Knowledge, s tematiko karizmatičnega vodenja od leta 1990 do leta 2010.	13
Graf 8.4.3.1:	Pozitivni aspekti ekonomsko socialne razmere v Venezueli med leti 1999 do leta 2014.	30
Graf 8.4.3.2:	Negativni aspekti ekonomsko socialne razmere v Venezueli med leti 1999 do leta 2014.	31

1 UVOD

Barack Obama, Martin Luther, Napoleon Bonaparte, Bill Clinton, Ernesto Guevara, Julij Cezar, Aleksander Veliki, Tito, Franjo Tuđman, Hitler, Gandi, Vladimir Putin, Hugo Chavez ... Vsake toliko se skozi različna časovna obdobja pojavijo politični, verski in vojaški voditelji, za katere se zdi, da imajo nadnaravno moč, veliko popularnost in privlačnost množic. Taki voditelji podajo nove rešitve na privlačen način in s tem pridobijo podporo velikega dela populacije. Imenujemo jih karizmatični voditelji.

Karizmatičen voditelj izziva ustaljene družbene prakse in tako predstavlja pomembno družbeno in zgodovinsko nišo (Migone 2012, 44). Lahko je odrešenik ali rabelj ljudstva. Karizma je namreč dvorezen meč in ne prihaja vedno v paketu z moralo (Peters 2010, 518).

Kaj je torej bistvo karizme? Eden izmed temeljnih dejavnikov karizmatičnega vodenja je percepcija privržencev, ki zaznavajo »karizmatične« lastnosti in kjer je prostor tudi za manipulacijo. Tako dolgo, kot lahko vodja vzpostavlja in vzdržuje karizmatičen odnos med njim in privrženci, lahko karizma obstaja. Pri iskanju dokazov o prisotnosti karizme je potrebno pregledati attribute voditeljstva in zaznavanje privržencev. Zgodovinske študije, ki tega ne počno in se osredotočajo samo na dejanja in lastnosti posameznih voditeljev, tako izpustijo pomembno komponento karizmatičnega voditeljstva. Analiza vseh aspektov karizme preminulih vojaških voditeljev je lahko tako zaradi pomanjkanja podatkov zelo otežena (Tritten in Keithly 1995, 11).

Oznako karizmatičnega voditelja so mediji skozi vladavino namenili tudi nedavno preminulemu venezuelskemu predsedniku Hugu Chavezu (Merolla in Zechmeister 2011, 29). Mediji so Chaveza pogosto opisovali kot revolucionarja, heroja, karizmatično osebnost, gorečega govornika in celo medijskega zvezdnika. V naslednjih poglavjih bomo zato Chavezu posvetili veliko pozornosti.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 OPREDELITEV TEME IN CILJEV PROUČEVANJA

V popularni kulturi vedno pogosteje naletimo na izraz karizma, vendar je njena pojasnitev, kljub današnji pogosti uporabi, vse prej kot enostavna. Karizma je zaradi težje merljivosti in slabega ujemanja z drugimi koncepti družbenih ved v politični znanosti redko analizirana (Migone 2012, 44).

Cilj diplomske naloge je predstaviti opredelitev pojma karizme in karizmatičnega vodenja. Kot osnovo za razvoj koncepta je prvo opredeljeno vodenje in voditelji, nakar se tematika prelevi v opredelitev teorij karizmatičnega vodenja. Izpostavljena je teorija karizmatične oblasti Maxa Webra in natančneje opredeljenih pet glavnih dejavnikov karizmatičnega vodenja. Analiza dejavnikov dodatno temelji na raziskavah ostalih avtorjev, ki so opredeljevali karizmatično oblast.

Vojaški voditelji so se skozi zgodovino pogosto posluževali karizme. Načini uporabe so se v zgodovini med vojaškimi voditelji razlikovali. Na kratko je predstavljena uporaba karizme med znanimi vojaškimi voditelji in s kakšnimi težavami so se soočali. Nadaljnji cilj je zato opredelitev vojaškega vodenja, poveljevanja, značilnosti vojaških vodij in opredelitev pomena karizme v vojaških organizacijah in za vojaške voditelje.

Venezuelo je v svoji zgodovini vodilo veliko različnih voditeljev in diktatorjev. Iz tega se predpostavlja, da je zgodovinski razvoj Venezuele pomemben faktor pri razumevanju Chavezovega vodenja. Cilj naslednjega dela diplomske naloge je na kratko predstaviti zgodovino Venezuele, identificirati Huga Chaveza in njegov vzpon na oblast. Največji poudarek je namenjen atributom karizme in analizi njegovega vodenja. Podrobnosti iz Chavezovega življenja in njegovi osebni podatki niso predstavljeni.

Chavezovo vodenje je v nadaljevanju analizirano s pomočjo zastavljene teorije karizmatičnega in vojaškega vodenja. Pozornost je namenjena krizni situaciji, viziji, vedenjskim dimenzijam voditelja, karakteristikam privrženec, validaciji voditelja skozi ponavljajoče uspehe in oboroženim silam v Venezueli. Chavezovi ideologiji se je uspelo iz družbeno-političnega pojava razviti v ideološko gibanje chavizem, ki je del obravnavane tematike tega dela diplomske naloge (Ellner 2010, 81). Za opredelitev uspešnosti Chavezove karizme je analizirana javnomnenjska raziskava, opravljena v Latinski Ameriki, iz leta 2007, ki zaznavanje Chavezove karizme meri s pomočjo petdelnega vprašalnika. Dodatno so uporabljeni statistični podatki gospodarskega stanja države, ki prikazujejo uspešno državo v času Chavezove vlade.

Cilj diplomske naloge je tudi predstavitev Chavezovega vojaškega znanja in vključitev vojske v delovanje znotraj države, v osnovni koncept vladanja in posledic takšne ureditve.

V sklepu so povzete ugotovitve o karizmatičnem vodenju, pomenu karizmatičnega vodenja v vojski, Chavezovem vodenju in njegovi karizmi. Podan je odgovor na raziskovalno vprašanje.

2.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Hugo Chavez si je uspešno izbral svoje mesto med ikonami karizmatičnih voditeljev Latinske Amerike, kot so Simon Bolivar, Porfirio Diaz, Che Guevara, Eva Peron in Fidel Castro. Zaščitnik ljudstva in sovražnik Združenih držav Amerike. Pri tem se porajajo vprašanja o njegovi karizmatičnosti. Vsebuje njegovo vodenje vse attribute karizmatičnega vodenja in oblasti? Kakšno vlogo je imela karizma pri njegovem vzponu na oblast in vodenju? Kako močno orožje je karizma v rokah (vojaških) voditeljev in kako lahko njeno dožemanje opredelimo, raziščemo in celo izmerimo?

Osrednje vprašanje diplomskega dela je torej, ali lahko vodenje Venezuele vojaškega voditelja Huga Chaveza opredelimo kot karizmatično vodenje in Chaveza kot karizmatičnega voditelja?

2.3 METODOLOGIJA

Skozi celotno diplomsko delo se uporablja metoda zbiranja in analize primarnih (vojaških doktrin) in sekundarnih virov (monografskih publikacij, člankov, študij in gradiv, dostopnih v vezani obliki ali na spletnih straneh), konceptualna metoda in interpretativna metoda (preučevanje prepričanj in idej). Večino gradiva je dostopnega v angleškem jeziku. V prvem delu se postavlja teoretičen okvir karizmatičnega in vojaškega vodenja. Drugi del diplomske naloge se začne s povzetjem relevantnih delov venezuelske zgodovine. Uporablja se zgodovinsko-razvojni vidik zaradi presumpcije o pomembnosti zgodovinskih okoliščin zaradi pogostega pojavljanja karizmatičnih voditeljev v Venezueli in metoda abstrakcije za razločitev bistvenih in nujnih komponent. Nato sledi analiza izbranega primera vodenja Huga Chaveza, kjer z dodatnim kritično teoretskim pristopom in deskriptivno analizo, analizo javnomnenjske raziskave in statističnih podatkov pridemo do zaključka glede raziskovalnega vprašanja.

3 VODENJE

Koncept vodenja, ki je začel svoj razvoj z nastankom človeštva, med sedanjimi študijami ni enotno opredeljen (Jazbec 2010, 33). Smiselna skrčitev definicij vodenja predstavlja naslednjo ožjo opredelitev. Vodenje je vplivanje na druge ljudi s komuniciranjem, z motiviranjem, z osebnimi značilnostmi, z vedenjem. Vpliv usmerja podrejene v želeno smer izpolnjevanja ciljev. Vodenje ni enkratno dejanje, ampak niz večjega števila dogodkov, ki se nanašajo na načrtovanje, usmerjanje, kontroliranje in spremljanje dejavnosti podrejenih. V to dejavnost se vključujejo vodja in člani, med katerimi se razvijejo specifični odnosi (Možina 2002, 499; Yukl 2002, 7; Lubi 2003, 44; Kramar Zupan 2009, 109). Vodenje je dvojni proces, kjer prvo stran predstavlja dejavnost vodje, drugo stran pa pričakovanja privržencev ali podrejenih (Lubi 2003, 45). Vodje lahko s svojimi osebnostnimi lastnostmi, s svojim vedenjem in stili vodenja ustvarjajo takšno vzdušje, ki spodbuja ustvarjalnost in kreativnost, medsebojno sodelovanje in navdušenost za delo. Avtorji izpostavljajo različne ključne pojme, ki opredeljujejo vodenje. Tako izpostavljajo vplivanje, motiviranje, navduševanje, kreativnost, vizija, čustva in samega vodjo (Kramar Zupan 2009, 118).

Pojma vodenje in voditeljstvo sta sinonima, ki se uporabljata različno glede na izbrano področje uporabe. Voditeljstvo kot vodenje ljudi izhaja iz političnega in vojaškega sveta. Voditeljstvo je vodenje v smislu vizionarstva in močnega vpliva vodje s svojo karizmo, ki mu sledijo množice (Kramar Zupan 2009, 111). Opredeljuje tudi vodenje in odnose z ljudmi zunaj in znotraj organizacije (Kern Pipan 2011, 6). Vodenje se uporablja na poslovnem in športnem področju. Uporablja se v pomenu operativnega načrtovanja, motiviranja podrejenih, izvajanja postopkov v organizacijah in pridobivanju zaupanja (Kramar Zupan 2009, 111).

Koncepti vodenja so se skozi čas spreminjali in razvijali. Raziskovalni koncepti vključujejo teorije velikega človeka, teorije značilnosti, vedenjske teorije, kontingenčne teorije, teorije vplivanja in teorije razmerij¹. Elementi vseh teh pristopov so še vedno aktualni pri proučevanju. Največje izzive današnjih vodij predstavljajo spremembe v svetu. Takšen izziv zahteva drugačno paradigmo vodenja. Novejše teorije vodenja se zato osredotočajo na proučevanje vodij, njihovo obvladovanje situacij in ustvarjanje sprememb. Splošno priznано se uspešno vodenje zagotovi z vizijo, s čustveno inteligenco, z ukrepi, z vrednotami in s kulturo (Možina 2002, 499; Lubi 2003, 44; Kramar Zupan 2009, 167).

¹ Za boljše razumevanje in podrobnejšo razlago in razvoj različnih teorij in stilov vodenja priporočam Možino 2002.

4 TEORIJE KARIZMATIČNEGA VODENJA

Koncept karizme prvotno izhaja iz teologije, ki je nato prešel v družbene vede s pomočjo sociologa Maxa Webra in teorije karizmatične oblasti, kasneje pa se je prenesel v popularno kulturo (Turner 2003, 6). Teoretična razlaga fenomena karizmatičnega vodenja se pojavlja že v Aristotelovi Retoriki (Antonakis 2012, 256). Aristotel trdi, da mora vodja pridobiti zaupanje svojih privrženecv s pomočjo retoričnih sredstev, ki vključujejo prebuditev privrženčevih čustev ("patos"), osebno in moralno legitimnost ("etos"), in z uporabo utemeljenih argumentov (»logos «) (Antonakis 2012, 258). Kritiki karizmatičnega vodenja izpostavljajo težjo merljivost karizme, vendar, kot meni Beyer, karizmatičnega vodenja ni mogoče meriti kot druge sloge vodenja (Beyer v Davis in Gardner 2012, 293).

Razvoj teorij karizmatičnega vodenja se pričinja z Webrom in njegovim delom *Ekonomija in družba* iz leta 1947, kjer je opredelil karizmatično oblast in njene lastnosti. Zanimanje za karizmatično vodenje se je nato ponovno povečalo v sedemdesetih letih, zaradi vedno težjega poslovanja in rasti konkurence med podjetji. Managerji so iskali nove načine vodenja, da bi lahko prepričali zaposlene v drastične spremembe in ohranili stabilnost podjetij v težkih pogojih poslovanja (Behling in McFillen v Bushanain in Reaga 2008, 334). V tem času je prišlo do razvoja večjega števila karizmatičnih teorij. Središčna točka diplomske naloge je Webrova teorija karizmatičnega vodenja. V nadaljevanju so dodatno predstavljene tri teorije karizmatičnega vodenja.

House je leta 1977 prvi predstavil preverljiv predlog in teoretični okvir, s pomočjo katerega je pojasnil obnašanje karizmatičnih voditeljev. Teorija se osredotoča na psihološki vpliv karizmatičnih voditeljev na privrženca. Ključna je emocionalna interakcija, ki se pojavi med privrženca in njihovim vodjo. Razvil je teoretično razlago o sredstvih in prepričevalnih sposobnostih, ki jih naj vodja uporablja za vplivanje na privrženca, in dodal opis osebnih značilnosti karizmatičnih vodij (House 1977).

Jay Conger in Rabindha Kanungo sta avtorja atributivne teorije karizmatičnega vodenja, objavljene leta 1987. Teorija temelji na podlagi legitimacije vodje čez atributivni proces, skozi katerega privrženca vodji pripisujejo določene karizmatične lastnosti. Posamezniki so torej potrjeni s strani privrženecv preko vedenjskih procesov. Po potrditvi lahko nato vodja vpliva na vedenje in razmišljanje privrženecv (Antonakis 2012, 265).

Karizmatične teorije vodenja so osnova in tudi del teorije, po kateri je Bass opredelil teorijo transformacijskega vodenja leta 1985. Teorija opredeljuje karizmo kot samo eno izmed

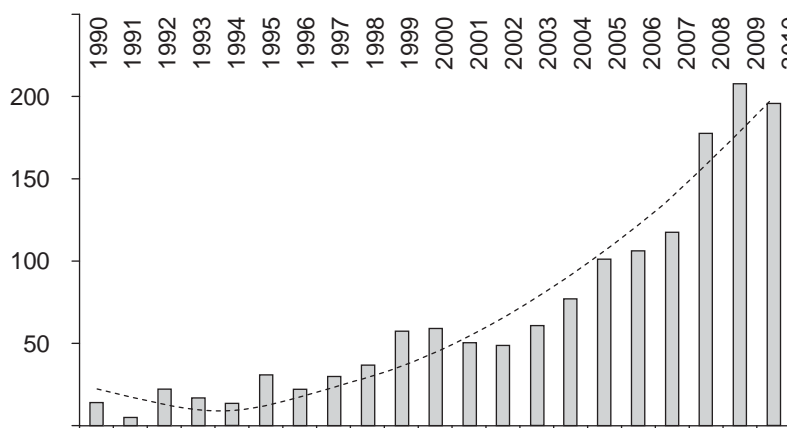
lastnosti transformacijskih voditeljev, ne pa tudi kot edini element (Bushman in Reaga 2008, 333). Transformacijski vodje motivirajo privrženca za dobre ideale in moralne vrednote, ki so jim v pomoč za premagovanje težav pri delu (Možina 2002, 531). Vodje delujejo na podlagi karizme, navdiha, intelektualne spodbude in upoštevanja posameznika (Možina 2002, 532). Teorija opredeljuje voditelja z vidika učinka, ki ga ima na svoje privrženca. Privrženci čutijo zaupanje, občudovanje, lojalnost in spoštovanje do voditelja. Motivirani so, da storijo več, kot je bilo prvotno predvideno (Yukl 1999, 293). Pozornost sledilec usmerja v končni cilj in ga oddaljuje od sebe (Kramar Zupan 2009, 142).

Dodatne teorije vodenja, ki vsebujejo koncept karizme, so še junaško vodenje (Burns), vizionarsko vodenje (Sashkin), vodenje z zgledom (Kouzes in Posner), idealiziran vpliv (Bass in Avolio) in teorija vodenja na osnovi vrednot (House in Shamir) (Mihelič in drugi 2008).

Raziskovalne metode, s katerimi se testirajo teorije karizmatičnega vodenja vključujejo laboratorijske eksperimente, terenske študije, scenarije, analize biografij, zgodovinskih podatkov in študije primerov. Te primerjajo različne voditelje ali iste voditelje v različnih situacijah. Trenutno se najpogosteje uporabljajo vprašalniki, ki so vezani na vedenja voditeljev in so bili razviti za namene testiranja karizme (Yukl 1999, 293).

Delo na področju raziskovanja karizmatičnega vodenja še vedno poteka v živahnem tempu. Tako je iz grafa 4.1 razvidno, da število dokumentov in navedb karizmatičnega vodenja hitro raste. Raziskovanje karizme poteka na tradicionalnih področjih upravljanja, uporabni psihologiji, socialni psihologiji, na področjih izobraževanja, politologije, zdravstva, računalništva, industrije ... (Antonakis 2012, 274).

Graf 4.1: Število objavljenih raziskav v sistemu ISI Web of Knowledge s tematiko karizmatičnega vodenja od leta 1990 do leta 2010.

Vir: Antonakis 2012, 274.

4.1 KARIZMATIČNA TEORIJA VODENJA PO MAXU WEBRU

Sociolog Max Weber je prvi uporabil izraz “karizma” in opis karizmatičnega voditelja kot voditelja, ki lahko pripelje do družbenih sprememb. Večina avtorjev ga navaja kot osebo, ki je zagotovila prvo teoretično razlago karizmatičnega vodenja. V svojem delu *Ekonomija in družba* (1947) je opisal karizmatično oblast kot eno izmed treh možnih sistemov oblasti. Webrov pristop je mogoče razumeti tudi kot tripartitno delitev karizme v verske, vojaške in politične razsežnosti (Baehr v Migone 2012, 45). Karizmatična oblast temelji na “čustveni vdanosti in sposobnosti oziroma karizmi vodje” (Weber 1947, 357). Vodja po Weberu poseduje “magične sposobnosti, razodetja, junaštva, moči duha in govora”. Karizmatični voditelj ima "nadnaravne, nadčloveške in izjemne lastnosti", ki so dostopne redkim izbrancem (Weber 1947, 358). Poslušnost je namenjena vodji zaradi njegovih nevsakdanjih kvalitativ in ne zaradi stana ali zakonsko določenega položaja. Karizmatični voditelji nastanejo “v času psihične, fizične, ekonomske, etične, verske, [ali] politične stiske», takrat lahko karizmatičen posameznik s svojo vizijo nakaže rešitev nastale situacije. Weber definira tudi, da mora karizmatičen vodja doživljati ponavljajoče uspehe, da ga privrženci dojemajo kot karizmatičnega. Karizma kot oblika voditeljevega vplivanja temelji na dejstvu, da ga kot takšnega zaznavajo privrženci. Posamezniki mu torej sledijo zaradi vizije, posebnih sposobnosti in njihove lastne zaznave. Karizmatična oblast lahko pripelje do revolucije ali tradicionalizma, kljub temu se koncept »čiste« karizme lahko pojavi samo v izvornem procesu. Takšno oblast definira kot prehodno, nestabilno obliko oblasti, ki se skozi čas s pomočjo racionalizacije spremeni v tradicionalno ali racionalno-pravno obliko oblasti (Weber 1947, 364-348).

5 DEJAVNIKI KARIZMATIČNEGA VODENJA

S pomočjo Webrove definicije karizmatičnega vodenja je izpostavljenih naslednjih pet dejavnikov, ki opredeljujejo karizmatično vodenje in so s pomočjo ostalih avtorjev natančneje definirani v naslednjih poglavjih. Hkrati predstavljajo tudi oporne točke za nadaljnjo analizo.

Ti dejavniki so:

- 1) situacijski dejavnik-kriza,
- 2) vizija,
- 3) vedenjske dimenzije vodje,
- 4) karakteristike privržencev,
- 5) validacija karizmatičnega voditelja skozi ponavljajoče uspehe.

5.1 SITUACIJSKI DEJAVNIK

Teoretiki karizmatičnega vodenja se strinjajo, da je krizna situacija eden izmed ključnih dejavnikov za pojav karizmatičnega vodenja. Avtorji krizo definirajo kot ogroženost temeljnih vrednot in norm pod časovnim pritiskom (Rosenthal in drugi 1989). Kriza je situacija, ki ogroža cilje, omejuje količino časa za odziv in kaže vtis katastrofalnih posledic v primeru ne odzivanja. Predstavlja subjektivno zaznavanje posameznikov (Rosenthal in drugi 1989; Stern 2003, 4-6). Pod kriznimi pogoji so posamezniki zaskrbljeni za kolektivno varnost, kar poveča anksioznost in zniža individualno učinkovitost. Naravna težnja posameznikov, ki se soočajo s kolektivno krizo je, da stremijo k voditelju, ki zagotavlja rešitev nastale situacije. Zaradi kriznih razmer imajo posamezniki drugačen, zamegljen pogled. Zato v voditelju hitreje opazijo ekstremne, mesijske kvalitete in ga posledično opredelijo kot karizmatičnega (Merolla in Zechmeister 2011, 3).

Študije sodobnih teorij poudarjajo, da se lahko karizmatični voditelj pojavijo tudi v nekriznih in oportunističnih razmerah, kar je odvisno od privrženecv (Shamir in drugi 1993; Conger in Kanungo 1998). Privrženci z visoko samopodobo bodo karizmatičnega voditelja lažje sprejeli v nekriznih in oportunističnih situacijah. Takšni posamezniki so prepričani, da se lahko spopadajo z grožnjo samostojno, so manj dovzetni za poskuse vplivanja in se osredotočajo na svoje prednosti. Bolje se odzivajo na pozitivne dražljaje in zato se v kriznih situacijah ne poistovetijo z voditeljevo vizijo (Conger 1999, 162).

V kriznih situacijah privrženci z nizko samopodobo/samozavestjo hitreje brezpogojno sprejmejo karizmatičnega voditelja. Zanje je značilno, da hitreje zaznavajo percepcije groženj in kažejo večjo odvisnost od eksternih dejavnikov. Nimajo zaupanja v svoje sposobnosti reševanja težav. Skrbi jih vpliv situacije na osebno življenje in izguba danih privilegijev. Karizmatični voditelj jim omogoči, da se lažje spopadajo z nastalo grožnjo. Privrženci zato pokažejo poslušnost in sprejemanje voditeljeve vizije (Kyoungsu in drugi 2001, 22-32).

V kriznih razmerah je pri posameznikih potrebna manjša uporaba karizmatične retorike, da voditelja dojamemo kot karizmatičnega. Kot primer analize se navaja zaznavanje karizmatičnosti predsednika Združenih držav Amerike Georgea Busha mlajšega pred in po terorističnem napadu 11. septembra leta 2001. Takrat je prišlo do porasta v videnju njegove karizmatičnosti pri manjših spremembah v njegovi retoriki. Busheva karizmatičnost je porasla zaradi predstave, da se država nahaja v kriznih okoliščinah in potrebuje rešitelja (Davis in Gardner 2012, 293).

5.2 VIZIJA ALI CILJ

Vizija je niz idealiziranih voditeljevih ciljev, ki jih deli s svojimi privrženci (Conger and Kanungo 1988, 156). Vizija ne sme biti izključena pri opredeljevanju karizme, saj voditelj z izjemnimi lastnostmi, vendar brez poslanstva ne more biti karizmatični voditelj (Bryman 1992, 41). Weber (1968) celo meni, da je vizija ali poslanstvo najpomembnejši dejavnik v konceptu karizme. Berlew (1974, 269) pravi, da je "prvi pogoj karizmatičnega vodenja skupna vizija prihodnosti".

Conger in Kanungo (1988) trdita, da je vizija najpomembnejši dejavnik za razlikovanje med karizmatičnimi in ne karizmatičnimi voditelji. Awamleh in Gardner (1999) ugotavljata, da v primeru, kadar govor voditelja vsebuje vizionarsko vsebino, ta vzpodbudi višjo raven dojemanja karizme. Vizija se mora dovolj odmakati od statusa quo, da jo vodeni oz. privrženci lahko sprejmejo in se hkrati čutijo sposobne za izvedbo sprememb (Conger in Kanungo 1988, 156).

Voditeljeva vizija ali poslanstvo se mora ozirati na okolje in zadovoljiti želje privržencev. Mora tudi formulirati in artikulirati prihodnji cilj s pomočjo ideologije in predstaviti načrt za doseg le tega (House 1977; Conger in Kanungo 1998).

5.3 VEDENJSKE DIMENZIJE VODITELJA

Teorije karizmatičnega vodenja so enotne, da vizija sama ni dovolj za ustvaritev karizmatičnega voditelja. Voditelj mora predstaviti svojo vizijo na takšen način, da si zagotovi visoko stopnjo predanosti in delovanja s strani podrejenih (Sashkin v Conger in Kanungo 1988, 142). Vcepiti želi prepričanje in vrednote, ki so potrebni za uresničevanje vizije (Conger 1999, 60). Karizmatični vodja mora s prebujanjem čustev (kar prinaša čustvene kvalitete procesu vplivanja) ustvariti vtis, da je vreden zaupanja in s tem vseh tveganj (osebnih, stroškov, energije), ki sledijo. S tem ustvari sledilce, ki verjamejo vanj in ne glede na posledice brez pomislekov sledijo njegovemu vodstvu (Hunt 1991, 213). Karizmatični vodje artikulirajo lastno motivacijo s pomočjo osebnih tveganj, visoko stopnjo samozaupanja, močno samozavestjo, željo po nadvladi, vplivanjem na ostale subjekte, oblikovanjem javne podobe in prikazovanjem inovativnega, izjemnega vedenja (Hunt 1991, 213; Conger in Kanungo 1998; Conger 1999).

Karizmatični voditelj mora izražati visoka pričakovanja tudi do svojih privržencev. Voditelji, ki pokažejo privržencem zaupanje v njihove sposobnosti izpolnjevanja vizije, okrepijo

njihovo samozavest in s tem vplivajo na sprejetje željenih ciljev pri posameznikih. Voditelj opolnomoči svoje privrženke, podaja pomembne naloge, razvija njihove sposobnosti, nudi vidno oporo in vodstvo. Voditelj s tem krepí prepričanje privrženecv v njihovo lastno učinkovitost in izkazuje zaupanje, da lahko dosežejo njegova pričakovanja. Posledično ga privrženki sprejmejo kot karizmatičnega voditelja (Conger in Kanungo 1988, 474).

Empirična dela karizmatičnih teorij vodenja so dokazala, da karizmatičen slog komuniciranja vpliva na posameznikovo zaznavanje karizme. Voditelji zato uporabljajo verbalne in neverbalne elemente kot so prijeten ton glasu, animirano obrazno mimiko, samozavestni interakcijski slog in neposreden stik z očmi (Davis in Gardner 2012, 919). Karizmatični govori vsebujejo (Tan in Wee v Davis in Gardner 2012, 919) :

- 1) sklicevanje na zgodovino in tradicijo,
- 2) identifikacijo privrženecv z voditeljem,
- 3) sklicevanje na upanje in vero,
- 4) apeliranje na samo učinkovitost privrženecv,
- 5) krepitev kolektivne identitete in učinkovitosti,
- 6) razprave o vrednotah in moralni upravičenosti.

5.4 KARAKTERISTIKE PRIVRŽENCEV IN VALIDACIJA KARIZMATIČNEGA VODITELJA

Karizmatični učinki imajo različne vplive na vodene subjekte. Mednje sodijo zaupanje v pravilnost voditeljevega prepričanja, brezpogojno sprejemanje voditelja, naklonjenost voditelju, voljna poslušnost, enačenje z voditeljem in čustvena vpletenost (Conger in Kanungo 1988). Teoretiki karizmatičnega vodenja so predlagali različne značilnosti privrženecv, ki lahko vplivajo na njihovo dojetanje karizme. Značilnosti vključujejo visoko ali nizko samozavest, samozaupanje, neodvisnost ali odvisnost, osebnostni koncept in nadzor, pragmatičnost, vrednote in poistovetenja (Conger in Kanungo 1988, Shamir in drugi 1993). Znotraj teorij prihaja do nesoglasij, kateri privrženki so dovtetnejši za karizmatične voditelje. Conger in Kanungo v psihoanalitičnih študijah trdita, da karizmatičnim voditeljem sledijo privrženki, ki so raje odvisni, podrejeni, jim primanjkuje samozavesti in lastnih prepričanj in se niso razvili v zrele osebnosti. Možno pa je tudi, da imajo privrženke z visoko samozavestjo, kar se je pokazalo v podjetniških družbah karizmatičnih voditeljev (Conger in Kanungo 1988, 206). Kateri privrženki bodo sledili določenemu karizmatičnemu voditelju, je v veliki meri odvisno od situacijskega dejavnika.

Privrženci karizmatičnega voditelja pričakujejo, da bo karizmatičen voditelj izpolnil njihova pričakovanja z dejanskimi rezultati in dosežki. V primeru nedoseganja takšnih rezultatov bo začelo dojemanje njegove karizme upadati (Weyland 2001,76). Kadar posameznik dojema voditelja kot visoko karizmatično osebnost, gleda nanj skozi rožnata očala. Zaradi tega posameznik ne krivi voditelja za slabe rezultate (učinek teflona²). Privrženčevo videnje karizme zato upada počasneje kot pri voditeljih, ki jih posamezniki ne zaznavajo kot karizmatične (Merolla in Zechmeister 2011, 6).

Zaradi potrebe po ponavljajočem uspehu in konstantnem zaznavanju karizme v očeh privrženec velja, da je karizmatična oblast večinoma samo prehodna oblika vladanja, ki lahko vodi v revolucijo ali tradicionalno oblast, vendar kmalu pride do preobrazbe v drugo obliko vladanja (Hughes Freeland 2007, 179).

6 VOJAŠKO VODENJE

Vodenje vojaške organizacije je stalno zavestno in aktivno delovanje v organizaciji z namenom doseči čim višjo stopnjo bojne sposobnosti vojaške organizacije zaradi uspešnega izvajanja oboroženega boja (Lubi 2003, 85). Izvaja se z ukazovanjem in s poveljevanjem, ki sta procesni funkciji vodenja, s katerimi se izdajajo naloge podrejenim enotam in organom (Bratušek 2000, 11). Furlan (v Breclj 2007, 23) opredeljuje vojaško voditeljstvo kot voditeljstvo v vojski z namenom in osnovami vodenja primerljivimi v drugih organizacijah. Razliko vidi v specifikah vojaške organizacije znotraj družbe, ki ima svoje poslanstvo, namen in vrednote. Voditelj se mora zato v vsakem trenutku zavedati svoje naloge in poslanstva.

Vojaško vodenje je torej proces usmerjanja vojaških enot in posameznikov pri uresničitvi zastavljenih ciljev vojaške organizacije, ki ga izvajajo posamezniki in vodstvo (Lubi 1995, 50). Dejavniki temeljnih značilnosti vojaškega vodenja so (Lubi 1995, 51):

- 1) temeljne značilnosti družbenega sistema, saj vojaška organizacija in procesi potekajo v specifičnih družbeno-političnih razmerah;
- 2) način vojaškega organiziranja družbe in strukture vojaške organizacije kot celote;
- 3) prognoza načina in možnih razmer izvajanja oboroženega boja;
- 4) tehnološka opremljenost, strokovna in splošna usposobljenost vojaških enot.

² Karizmatični voditelji so zaščiteni pred slabšo učinkovitostjo in rezultati, saj se njihovi privrženci izogibajo negativnih poročil in ocen uspešnosti. S tem zaščitijo podobo njihovega domnevnega karizmatičnega voditelja. Avtorji so to poimenovali kot »učinek teflona« (Merolla in Zechmeister 2011,30).

6.1 POVELJEVANJE

Pojem poveljevanje avtorji definirajo v ožjem in širšem smislu razumevanja. V širšem smislu je to oblika vodenja, ki poteka med podrejenimi in nadrejenimi, v pogoju obstaja poveljniškega odnosa. Zato je pomen poveljevanja v tem primeru sopomenka vojaškemu vodenju (Lubi 2003, 82). V ožjem smislu je vodenje le del poveljevanja, pri katerem poveljnik vpliva na ljudi, da naredijo to, kar je načrtoval (Jazbec 2011, 32). Poveljevanje je v tem primeru samo faza vojaškega vodenja (Lubi 2003, 82).

Vojaško vodenje in poveljevanje se od vodenja v civilnih organizacijah razlikujeta edino po stvarnosti avtoritete, ki jo ima poveljnik. Ta lahko kaznuje svoje podrejene in se odloča o uporabi sredstev in sile, ki se uporabljajo v bojnih in nebojnih razmerah. Poveljniki zavestno pošljejo podrejene v smrtno nevarno situacijo, ki se lahko zanje tudi smrtno konča. Čin in položaj poveljniku omogočata izvajanje nalog in poslanstev enot. Dodatno ju morajo dopolnjevati veščine in osebnostne lastnosti poveljnika. Voditeljstvo samo nima omejitev formalne avtoritete, zato moč položaja poveljnika omogoči posamezniku lažjo tranzicijo tudi v voditeljstvo (Jazbec 2010, 28; Mahmutović 2011,15). Poveljevanje je sestavljeno iz štirih faz. Te so načrtovanje, organiziranje, vodenje (ukazovanje in koordiniranje) in kontroliranje (Lubi 2003, 94).

6.2 ZNAČILNOSTI VOJAŠKIH VODITELJEV

V devetdesetih letih se je ameriška vojska lotila sistematičnega uvajanja principov vodenja, ki so se izkazali za uspešne v zahodnih podjetjih. Preostale oborožene sile so kasneje opredeljevale in povzemale vodenje v obliki doktrin in priročnikov. Idealno vodjo so povzeli iz antične opredelitve pravičnega vladarja (Jazbec 2011, 31).

Značilnosti vojaškega voditelja so razdelili na tri temelja področja, ki določajo 1.) kakšen mora voditelj biti, 2.) kaj mora voditelj znati, 3.) kako mora delovati (Army Leadership 1999, 4). Koncept opredeljuje voditeljev značaj, kompetence, vrednote in dejanja (Mahmutović 2011, 20). Voditeljevo osebnost predstavljajo vrednote ameriške vojske. Dodatno mora posedovati določene osebnostne, fizične in emocionalne lastnosti, ki oblikujejo voditeljev značaj. Voditelj predstavlja vrednote in lastnosti s svojim delovanjem in z vedenjem. S tem omogoči podrejenim, da sprejmejo vrednote za svoje in v skladu z njimi delujejo (Army Leadership 1999, 1-4).

S svojim vplivom motivira podrejene, aktivno sodeluje v sami nalogi in izboljšuje sposobnosti svoje enote. Podrejene motivira in pri tem uporablja vsa svoja znanja in izkušnje (Mahmutović 2011, 22). V enoti ustvarja spodbudno ozračje za aktivno sodelovanje enote, s katero uresničuje naloge. Poveljnik potrebuje za svojo kompetentnost vojaška znanja, znanje dela z ljudmi in organizacijska znanja (Jazbec 2011, 33; Army Leadership 1999, 4).

Vojaški voditelji morajo za uspeh upoštevati tudi temeljna načela voditeljstva, ki so podlaga za uspešno delovanje vojaške organizacije. Izhajajo iz narave vojaške dejavnosti in kriterijev bojne učinkovitosti (Cupara 1989, 76; Mahmutović 2011, 22). Lubi našteva naslednja načela vojaškega vodenja (Lubi 1995, 63) :

- 1) Načelo ohranitve človeškega dejavnika, kot najpomembnejšega dejavnika oboroženega boja. Potrebno je zavedanje, da brez ljudi izvedbe nalog niso mogoče.
- 2) Načelo subordinacije, ki zahteva, da organi vodenja na nižji hierarhični ravni brezpogojno, natančno in pravočasno izvršujejo naloge.
- 3) Načelo enostarešinstva, ki določa, da je vodenje vojaške enote v rokah ene osebe. Zato je jasno opredeljen subjekt podajanja odločitev in odgovornost zanje.
- 4) Načelo kontinuitete.
- 5) Načelo učinkovitosti, ki zahteva pravilno in pravočasno spremljanje nastalih sprememb v vojaški organizaciji.
- 6) Načelo elastičnosti, s katerim lahko vojaški vodja brez negativnih posledic odstopi od začete vodstvene dejavnosti in se preusmeri.
- 7) Načelo tajnosti, ki določa, da so s pomembnimi podatki in informacijami seznanjene samo tiste osebe, ki so nujne za izvedbo naloge.

Lubi (1995, 67) našteva štiri individualne lastnosti, ki se pričakujejo od nosilcev v vojaških organizacijah (Bratušek 2000, 136):

- 1) fizični in moralni pogum,
- 2) iskrenost, ki je odraz osebne integritete in pomeni, da je do svojih podrejenih in nadrejenih odkrit in pošten,
- 3) strokovnost, ki zahteva spoštovanje profesionalnega vojaškega znanja in veščin,
- 4) privrženost, ki se izraža v maksimalnem prizadevanju vojaške vodje, da čimbolj kakovostno opravlja svoje naloge.

7 VOJAŠKO VODENJE IN KARIZMA

Elementi karizme in karizmatičnega vodenja se vedno pogosteje navajajo v vojaških doktrinah in priročnikih. V vojaških organizacijah zato kot vzor vodenja razvijajo in opredeljujejo koncept transformacijskega vodenja. Obstajajo kontekstualne razlike med konceptom karizme in transformacijskega vodenja, vendar to poseduje tudi elemente karizme. Karizmatično vodenje tako predstavlja pomemben element modernizacije vojaške strukture (Migone 2012, 44; Jazbec 2010, 33). Zgodovina je pokazala, da racionalizacija karizme vojaškega voditelja lahko pripelje do rasti vojaške discipline, vojaške usposobljenosti in možnosti večjega nadzora nad množično vojsko (Turner 2004, 247).

Analize karizmatičnih vojaških voditeljev se v socioloških teorijah osredotočajo na politično udejstvovanje voditeljev ali taktična znanja. Določen del literature se dodatno ukvarja z odnosom med vojaškimi voditelji in podrejenimi, brez karizmatičnih zaznamkov. Večina analiz tako obide Webrovo teorijo karizmatične oblasti in reakcije, ki se ustvarjajo v tradicionalnem sistemu, ko se ta sooča z morebitno karizmo (Migone 2012, 45).

Pomen krize in socialno kulturnega okolja sta dobro vidna v primerih Hitlerja v Nemčiji in Stalina ter Petra Velikega v Rusiji. Dober prikaz pomena socialnega okolja lahko vidimo v Japonski, ki nima karizmatičnih voditeljev. Japonska namreč tradicionalno zavrača herojska dejanja posameznih vojskovodij. S tem onemogoča pojav karizmatičnega vodenja oziroma ob pojavu njihov vpliv minimalizira. Krizne okoliščine in socialno okolje sta skozi zgodovino predstavljala pomemben faktor za pojav karizme. Brez njiju Hitler, Stalin in Peter Veliki ne bi doživeli takšnih uspehov (Tritten in Keithly 1995, 11).

Med karizmatičnimi vojaškimi voditelji pogosto zasledimo uporabo simbolov, ki prebujajo čustva. S tem so ojačali bojna delovanja svojih vojakov. Julij Cezar si je za opogumljanje svojih mož med bitkami pogosto nadel rdeče ogrinjalo. S tem je pokazal svojo prisotnost in navdihnil svoje može. Legenda pravi, da je Cezarjeva karizmatična prisotnost zagotavljala zmage na bojiščih. Admiral Nelson je v bitki pri Trafalgarju na palubi stal v polni uniformi z medaljami in z mečem. S prisotnostjo je želel opogumiti može za boj. Nelson je v bitki padel, vendar je s svojimi dejanji postal državni junak. Hitler je v te namene uporabljal propagando, s katero je dosegel velike uspehe pri ljudstvu (Tritten in Keithly 1995, 13-15).

Karizmatično voditeljstvo se ne osredotoča samo na simbole in propagando. Tudi njihova prisotnost v prvih bojnih linijah je samo opsijska. Aleksander Veliki spada med prve

dokumentirane karizmatične vojaške voditelje. Med ljudstvom si je ustvaril podobo nadnaravne osebnosti, ki mu je zagotavljala legitimnost. Svoje enote je pripravljaj na bitke, opredelil je taktiko in smer napada, vendar se bojov ni udeleževal. Opazoval jih je z razdalje, spopade so nato izpeljali njegovi poveljniki. Njegova vloga je bila vzpostavitev vizije pri bojovniških enotah in s tem zagotovitev uspeha v spopadih. Njegova samozavest, neutrudljivost in taktična genialnost so prerasli v legendo. V zgodovino se je zapisal kot velik strateg, taktik in pogumni bojovnik (Tritten in Keithly 1995, 14).

Skozi zgodovino so vojaški voditelji v primeru nezadovoljstva s trenutnim političnim sistemom in njihovo umestitvijo vanj, večkrat uporabili svojo karizmo za prevzem civilne oblasti. Tako so značilna trenja med tradicionalnim tipom oblasti in karizmatičnimi voditelji. Pogosto so karizmatični poveljniki tudi težje obvladljivi posamezniki, ki imajo svojo »temno« stran. To so prikazale pogoste študije fašističnih karizmatičnih voditeljev, kot so Hitler, Mussolini in Franco (Migone 2012, 45).

V primeru Napoleona in Garibaldi se njuna karizmatična moč povezuje s statusom *qou* in transcendentalnostjo. Karizmi Aleksandra Velikega in Julija Cezarja se s svojo izjemno naravo in kvalitetami ujemata z Webrovo definicijo karizmatičnega vodenja (Migone 2012, 45).

Večina zgodovinskih karizmatičnih vojaških voditeljev se sooča s težavo necikličnosti in nestabilnosti sistema, ki je ustvarjen na osnovi individualne karizme voditelja. S težavo ohranjajo sistem, ki se v primeru njihove smrti pogosto konča (Migone 2012, 45).

8 VODENJE HUGA CHAVEZA

V tem delu diplomske naloge je opredeljena kratka identifikacija Huga Chaveza. Sledi predstavitev relevantnih zgodovinskih podatkov Venezuele in vzpon Chaveza na oblast. S pomočjo predhodno zastavljene teorije petih dejavnikov sledi analiza Chavezove karizme. V izogib celotnemu političnemu procesu predsedovanja se delo osredotoča samo na elemente, ki opredeljujejo karizmo, karizmatično oblast in vojaško ideologijo.

8.1 HUGO CHAVEZ

Hugo Rafael Chávez Frías, se je rodil v revni devet članski družini 28. julija 1954 v zvezni državi Barinas. Leta 1975 je diplomiral na vojaški akademiji v Caracasu, kjer je svojo pozornost namenjal političnim ideologijam in voditeljem. Po opravljeni diplomi je svojo vojaško kariero opravljal kot častnik v padalski enoti. Kasneje se je na akademijo vrnil kot

inštruktor. Leta 1992 je zaradi sprejetja neoliberalističnih reform in ljudskih uporov organiziral neuspešni vojaški udar proti tedanjemu predsedniku Carlosu Perzu. Naslednji dve leti je zato preživel v zaporu. Chavez je po izpustitvi ustanovil Gibanje za peto republiko in leta 1999 postal 53. predsednik Venezuele, z največjo večino glasov v zgodovini države. V času vladanja je izpeljal Bolívarsko revolucijo, zavzemal se je za participativno demokracijo in nastopil močno proti imperializmu. Predsednik je ostal vse do svoje smrti, 5. marca 2013 (Levin 2007, 22-33).

8.2 ZGODOVINSKI PREGLED VENEZUELE

Razumevanje sedanosti zahteva tudi pogled v preteklost. V tem poglavju so na kratko predstavljeni historični elementi, ki so odigrali pomembno vlogo pri vzpostavitvi političnega okolja, ki je omogočilo prihod Huga Chaveza na oblast, kot novega državnega voditelja. S redukcijskim tveganjem so izpostavljeni naslednji trije zgodovinski elementi, ki so oblikovali tedanje kontekstualno okolje v Venezueli. To so (Levin 2007; Mixon 2009) :

- 1) Venezuelo je v 15. stoletju kolonizirala Španija in je bila do osamosvojitve pod Špansko oblastjo.
- 2) Od osamosvojitve Venezuele leta 1830 in vse do današnjih dni je bila večina državnih voditeljev izkušenih avtoritarcev in vojskovodij.
- 3) Naftno bogastvo Venezuele je v 20. stoletju odigralo odločilno vlogo v družbeno ekonomskem razvoju države.

1) Prvi zgodovinski dejavnik predstavlja špansko osvojitve območja Venezuele v 15. stoletju. Osvojitve je temeljila na iskanju zlata, žlahtnih kamnin in zaslužnjenju avtohtonega ljudstva. Kasneje so območje izkoriščali zaradi naravnih virov, rodovitne zemlje, sužnjev in z vzpostavitvijo sužnje lastniških kakavovih plantaž. Španska monarhija je imela veliko moč na svojem območju in je za razliko od angleške monarhije zavrnila podpis Magne Carte³. Kljub temu je bila večina kolonialne aristokracije Venezuele izkoreninjene v 19. stoletju. Skoraj dve stoletji državnega razvoja zunaj pozitivno-racionalne paradigme je večjo veljavo prineslo osebnim stikom kot vsiljeni prisilni zakonodaji (Mixon 2009, 7-8).

³ Magna Carta ali Velika listina svoboščin je omejevala moč monarhov in zahtevala spoštovanje zakonov (Mixon 2009, 9).

2) Drugi pomemben zgodovinski dejavnik se nanaša na politično vodstvo, ki je vladalo v Venezueli od leta 1830⁴ do današnjih dni. Zaradi posledic več kot 20 let trajajočega revolucionarnega boja je po osamosvojitvi v državi vladal kaos. Prebivalci so imeli slabe izkušnje z zaupanjem v vladni sistem. Vse do leta 1957 so za Venezuelo značilne vladavine avtoritarnih vojaških diktatorjev (Jose Antonio Paez, Antonio Guzman Blanco, Marcos Pérez Jiménez), periodično politično nasilje, nestabilnost sistema, korupcija in omejen ekonomski-družbeni razvoj (Mixon, 2009, 9-10). Poskus vzpostavitve demokratične oblasti se je prvič zgodil leta 1947, ko je ljudstvo na splošnih volitvah izvolilo Romula Gallegosa. V roku enega leta je bil ta odstranjen z vojaškim udarom in je bila ponovno vzpostavljena vojaška diktatura. Najdaljše obdobje demokratične vladavine se je začelo z letom 1958, takrat sta soglašali socialdemokratska stranka Demokratične akcije in krščanska stranka Neodvisni odbor za politično in volilno organiziranje. Stranki sta sklenili politično zavezništvo s pogodbo iz Punta Fije⁵ in s tem prekinili obdobja avtokratičnih vojaških vladanj. Venezuela je z novim političnim zavezništvom in mirno demokratično vladavino postala vzor demokratičnega vladanja v Latinski Ameriki. Zgled je trajal vse do 90. let, nato se je zgodil novi politični preobrat v državi (Levin 2007, 22-45; Migone 2012, 44).

3) Tretji zgodovinski dejavnik se nanaša na naftno industrijo v Venezueli. Naftno bogastvo so v državi odkrili leta 1914, pod vladavino generala Juan Vicente Gomeza. Postala je nesporno najpomembnejše vodilo v razvoju gospodarstva, družbe in zunanjih mednarodnih odnosov. S tem so se povečale in okrepile državne vezi z Združenimi državami Amerike, saj je ta zaradi geografske lege postala primarni kupec in vlagatelj v naftno industrijo Venezuele. Večino izvoza države je predstavljala naftna industrija, ki je zaposlovala samo 0,2% celotnega prebivalstva. Ostalo prebivalstvo se je pretežno ukvarjalo z agrikulturno. Naftna industrija je posledično povzročila neuravnoteženo gospodarsko rast in državni razvoj. Politično udejstvovanje generala Gomeza v naftni industriji je bilo koruptivno. Naftne koncesije je razdelil med prijatelje, ki so jih za ogromne dobičke prodali tujim podjetjem, kar je še

⁴ Venezuela je svojo neodvisnost od Španije razglasila leta 1811. Po osamosvojitvi se je priključila novonastali državi Veliki Kolumbiji, ki je povezovala države osvobojene iz španske oblasti. Dokončno samostojnost je nato pridobila leta 1830 (Levin 2007, 119).

⁵V paktu nepremične točke (Podlogar 2011, 19) ali pogodbi iz Punta Fije (Dokl 2011, 38) podpisani leta 1958, sta socialdemokratska stranka Demokratične akcije in krščanska stranka Neodvisni odbor za politično in volilno organiziranje sklenili politično zavezništvo. Stranki sta v svoje vrste priključili tudi večino ostalih političnih strank, ki so predstavljale možno rivalstvo. Zavezali so se k spoštovanju rezultatov političnih volitev in si razdelili položaje v vladi.

povečalo razslojevanje med prebivalstvom. Velik del naftne industrije je prešel pod nadzor Združenih držav Amerike (Levin 2007, 22-33; Mixon 2009, 10).

8.3 VZPON HUGA CHAVEZA NA OBLAST

V dvajsetem stoletju se je Venezuela po zaslugi naravnega bogastva-nafte, preoblikovala iz ene najrevnejših v eno izmed najbogatejših gospodarstev v Latinski Ameriki. Leta 1960 so v državi potekale demokratične predsedniške volitve, kjer je bil demokratično izvoljen predsednik iz političnih strank, te pa so že imele sklenjeno zavezništvo s Punta Fijo pogodbo. Pogodba je na naslednjih državnih volitvah leta 1969 omogočila, da se je moč navidezno gladko prenesla iz ene politične stranke na drugo. Prvič v zgodovini države je prenos oblasti potekal gladko. Venezuela je postala vzor demokratične države za ostale države Latinske Amerike (Hausmann in Rodriguez 2006, 4). Stanje v državi se ni spreminjalo vse do 80. let, ko so nizke cene nafte in dodatno še bančna kriza v 90. letih začele najedati državni dolg in javne finance. Povečal se je državni deficit in korupcija ter zmanjšalo delovanje javnih služb (Mixon 2009, 24). Pokazalo se je, da je državna ekonomija Venezuele popolnoma odvisna od cen naftnih derivatov. Mnogi potrjeni varčevalni ukrepi in vpeljevanje politik Washingtonskega konsenza so pripomogli k popolnem nezadovoljstvu med prebivalstvom in uporom proti tedanjim voditeljem⁶. Kljub veliki količini bogastva v državi je bila večina prebivalstva revna. Ljudje so čutili, da se jim je zgodila krivica. Prebivalstvo je začelo čutiti nemoč, ker so predsedniški kandidati prihajali samo iz dveh političnih strank, ki sta si s Punta Fijo pogodbo enakomerno porazdelili moč znotraj države. Mnogi so pričeli verjeti, da se politična oblast prenaša preveč gladko. Občutili so nemoč pri izbiri politične oblasti. Oblast je ne glede na rezultate volitev ostajala v istih rokah. Položaj v državi se je slabšal in odvisnost od Združenih držav Amerike se je nezadržno večala (Levin 2007, 89).

V predsedniški kampanji leta 1998 se je Chavez predstavil kot zagovornik resničnih sprememb in kot edina možna rešitev za državljane. Prepotoval je celotno državo, z neposrednimi pogovori se je poskušal čim bolj približati ljudstvu in razumeti njihove težave (Levin 2007, 80). Zavezal se je, da bo v primeru izvolitve ustvaril participativno demokracijo, izvedel referendum o ustavni reformi in na novo spisal venezuelsko ustavo iz leta 1961.

⁶ Leta 1989, v času vlade Carlosa Andreza Pereza, se je zaradi podvojitve cen vozovnic v javnem prometu začela najbolj nasilna ljudstva vstaja v zgodovini Venezuele. Obup je prebivalstvo pahnil v množično nasilje in uničevanje lastnine v bogatejših delih države. Upor je zajel devetnajst večjih venezuelskih mest, kar so poimenovali Caracazo. Vlada je z vojaškim obračunom opravila z protestniki, pri tem je izgubilo življenje več kot 200 ljudi (Levin 2007, 64-69; Podlogar 2011, 20).

Chavez je prepričljivo zmagal s 56 % vseh glasov in kmalu začel udejanjati svoje obljube. Leta 1999 je izvedel ustavni referendum, kjer je ponovno slavil z 72 %. Julija 2000 je ponovno izvedel volitve pod novo ustavo, kjer je s ponovno zmago in 59 % dokazal legitimnost svoje vlade pod novo ustavo. V novi Bolivarski ustavi⁷ je vzpostavil enodomni sistem odločanja, podrobneje razdelal poglavje o človekovih pravicah, podaljšal predsedniški mandat na 6 let in omogočil takojšnjo ponovno predsedniško izvolitev. Največ pozitivnih kritik je prejel iz poglavja o človekovih pravicah. Negativne kritike je prejela večja vključitev oboroženih sil znotraj države in koncentracija moči v rokah predsednika, ki je s tem zmanjšal sodno oblast in delno onemogočil pravno zaščito človekovih pravic (Cameron in Major 2001, 258).

Do leta 2003 se je Chavez soočil z državnim udarom in očitnim nezadovoljstvom z njegovo administracijo, vendar si je do leta 2006 dvignil raven priljubljenosti in ponovno zmagal na predsedniških volitvah s 60 % podporo (Merolla in Zechmeister 2011, 34). Njegova zadnja predsedniška kampanja je potekala konec leta 2012, kjer je ponovno slavil s 54 % podporo. Raven podpore sicer ni bila nikoli več tako visoka kot ob nastopu prvega mandata, ko ga je podpiralo 93 % prebivalstva. Kljub zmagi na volitvah mu ni uspelo priseči za nov predsedniški mandat in je umrl v 58. letu starosti. Na oblasti je tako ostal vse do svoje smrti 5. marca 2013 (Hidalgo 2013, 315).

8.4 CHAVEZ IN KARIZMA

Mediji so Huga Chaveza opisovali kot posebno bistroumnega, karizmatičnega, vizionarskega in zmagoslavnega voditelja. Zanj so uporabljali celo izraz, da že »kaplja« karizmo. Čeprav je bil predsednikov magnetizem opažen v medijih in med strokovnjaki, je aspekt karizme velikokrat ušel natančnemu argumentu in analizi (Merrola in Zechmeister 2011, 29). Sledi analiza opredeljenih posameznih petih dejavnikov, ki izhajajo iz Webrove definicije karizmatičnega vodenja. Ti predstavljajo osnovo za končne opredelitev Chavezove karizme.

8.4.1 KRIZA, VIZIJA IN CHAVIZEM

Nesporno je, da se je Hugo Chavez na oblast povzpел v času krize, saj so državo takrat pretresali ekonomski, politični in socialni pretresi. Chavez je ljudstvu takoj po izvolitvi dejal, da se je boj s tem šele pričel in da nevarnost še vedno obstaja. V svojih govorih je pogosto opisoval podobe smrti in resnost krize, s katero se sooča narod. Poudarjal je, da so v njihovem

⁷ Država se je z novo sprejeto Bolivarsko ustavo preimenovala v Bolivarsko republiko Venezuelo (Levin 2007, 84).

boju proti vsemogočnim sovražnikom ogrožena življenja ljudi in obstoj naroda (Zuquete 2008, 113). Od nastopa Chavezove oblasti je njegova uprava opredelila večje število nevarnosti, kot so korupcija, sosednje države in Združene države Amerike. Implicitno stališče javne uprave je Venezuelo predstavilo kot državo, ki se sooča z konstantnimi napadi na njeno suverenost ter cikličnim in še vedno trajajočim obdobjem kriz. Rešitelja iz kriznih razmer je predstavljala samo vladajoča oblast (Merolla in Zechmeister 2011, 35). Ljudstvo je zato zaznavalo, da se konstantno nahaja v krizni situaciji. V primeru podpore Chavezu so bili korak bližje svoji obljubljeni odrešitvi. Sovražniki so sicer spreminjali svoj obraz, vendar so bili konstantno prisotni. Kadar se je uspešno končala kakšna krizna situacija, je oblast takoj opredelila novo nevarnost. Ljudstvo je tako še naprej stremelo k izpolnitvi začetne vizije.

Chavezova vizija je bila postavljena dolgoročno in težko dosegljiva. Svojo vizijo je opredeljeval kot boj za svobodo, dostojanstvo in osamosvojitve Venezuele. V prvi predsedniški kampanji se je zavzemal za konec politične korupcije, revščine in za končanje trenutnega političnega sistema (Levin 2007, 80). Bil je bitko proti korupciji in proti tiraniji neoliberalnih sil. Svojo misijo je opredeljeval z zmago nad imperializmom, sovražnikom revolucije. »Moramo premagati imperializem, da lahko rešimo ne samo sebe, ampak celoten svet.« »Tukaj se borimo ne samo za nas, ampak za vse, ki si zaslužijo pravičnost in dostojanstvo. Boj, v katerem je pravkar Venezuela, je boj Kristusa, odrešenika ljudstev.« Po sprejetju Bolivarske ustave je Chavez napovedal konec revščine do leta 2021 (Zuquete 2008, 112-114). Večina avtorjev se strinja, da je Venezuelsko ljudstvo zavrnilo obstoječ politični sistem in so v Chavezu videli edino možnost sprememb (Cameron in Major 2001, 261).

Chavezov provokativen pristop je bil uspešen, ker je apeliral na nekrivdost ljudi. Krivil je koruptivne politike, ki so oplenili naravno bogato državo. Predpogoj za ponovno vzpostavitev blaginje je bila odstranitev tedanje politične elite in nato izboljšanje stanja v državi. »Venezuelsko ljudstvo ni krivo. Ljudstvo in jaz vemo, kdo je kriv za to, kar se je zgodilo naši državi. Odstranil bom te krivce in rešil vse vaše težave« (Vivas v Cameron in Major 2001, 260). Weyland (2003, 825) navaja, da so državljani čutili nujo v verjetje Chavezove karizme, da bi zadovoljili svojo psihološko željo po rešitvi iz kriznih razmer.

Chavizem nakazuje razsežnosti sprejetja Chavezove vizije. Gibanje temelji na Chavezovi ideologiji socializma 21. stoletja, ki je nastal kot nasprotovanje puntofijizmu. Gibanje želi predstavljati obliko družbene in politične organizacije, ki poskuša omogočiti transcendentalen prehod iz kapitalizma v socializem. Bistvo gibanja temelji na neposredni in participativni demokraciji, ki se izvaja na ravni osnovne enote, ki je v tem primeru skupnost ali občina.

Ekonomski model temelji na socializaciji lastnine in endogenega trajnostnega razvoja družbe, znotraj katere lahko posamezniki dosežejo najvišjo obliko »socialne« sreče. Chavez je leta 2010 izdal zakon, v katerem je trdil, da je to oblika organizacije, ki temelji na demokratični in socialni vladavini prava, kot je določeno z ustavo. Številni strokovnjaki sicer zavračajo njegove trditve (Hidalgo 2013, 315; Dokl 2011, 38). Chavizem naj bi izkoreninil revščino in omogočil izobrazbo širši populaciji (Horvat, 2013). S tem je Chavez svojo vizijo spremenil v politično zavest in gibanje. Chavizem opredeljujejo tudi kot sopomenko boliviarizma, redkeje ga enačijo z castro-guevarizmom in celo titoizmom. Po Chavezovi smrti se je v medijih veliko populariziralo o obstanku in izumrtju chavizma. Chavez je pred svojo smrtjo določil svojega naslednika Nicolasa Maduro in prosil državljane naj v primeru, če se mu karkoli zgodi, volijo zanj. Na predsedniških volitvah leta 2013 je Nicolas Maduro slavil in postal predsednik Venezuele (Horvat, 2013).

8.4.2 VEDENJSKE KARAKTERISTIKE CHAVEZA IN CHAVISTOV

Latinska Amerika je dolgo predstavljala plodna tla za nastanek karizmatičnih voditeljev in diktatorjev. Pregled zgodovine je pokazal, da je bila večina državnih voditeljev diktatorjev in da je po dolgem in neuspešnem obdobju demokracije ljudstvo ponovno postalo »lačno« karizme (Weyland v Zuquete 2008, 91). Venezulsko ljudstvo v kriznih razmerah stremi k voditelju, čeprav diktatorju, ki jim ponuja rešitev dane situacije (Cameron in Major 2001, 261). Zaupanje prebivalstva je bilo glede na historične izkušnje večje v diktatorje kot v politične elite. Takšno stanje nakazuje na nizko samozavest in samozaupanje prebivalstva, ki je do sedaj vselej prepustilo vajeti v roke diktatorskega voditelja. Odločitev za demokratično vladavino ni prinesla ljudstvu možnosti odločitve ali vplivanja na politično oblast. Poistovetili so se lahko z Chavezom, ki je predstavljal in razumel tegobe vsakodnevne državljana in državljanom vlival zaupanje v spremenjeno prihodnost.

Chavez je pogosto izražal svoje zaupanje, da bodo vrline in moč ljudstvo pripeljali k zmagi in izpolnitvi poslanstva. S tem je ljudstvo prepričal v lastno učinkovitost in izkazal zaupanje v svoja pričakovanja. V sistem podpore svoji viziji je vzpostavil nov izobraževalni sistem z večjim številom fakultet, z nacionalnim zgodovinskim centrom in vzpostavil delovanje javne televizijske postaje "Telesur". Chavez je prekinil težave dominantne paradigme z ustvarjanjem novih virov znanja, ki jih je spodbujal preko novih medijev (Zuquete 2008, 102-104).

Karizmatični slog komuniciranja z verbalnimi in neverbalnimi elementi je bil pomemben dejavnik zaznavanja karizme. Skozi leta je razvil diskurz identitete, z namenom prepričanja, da je ljudstvo ključen in najpomembnejši del poslanstva. Pri tem je poudarjal zgodovinsko kontinuiteto, prebujanje (ozaveščanje) in upravičenost. S povezovanjem zgodovine in sedanosti, je dajal ljudstvu občutek, da so udeleženi dolgoletnega historičnega boja za osvoboditev Venezuele. Prebujen narod, ki je bil podvržen dolgemu obdobju zatiranja, mora oditi v boj za svoje pravice (Zuquete 2008, 102-104).

Značilna je pogosta uporaba ritualov, simbolov in mitov, s katerimi je ohranjal vero prebivalstva v poslanstvo. V svojem diskurzu se je skliceval na mitizacijo zgodovine, ljudi in voditelja. S sklicevanjem na mitološko retoriko je Chavez ljudstvo spremenil v vsemogočno mitsko bitje, ki bo pod okriljem mesije rešila Venezuelo. S pomočjo cikličnih ritualov (parad, procesij, govorov) je utrdil zaupanje v vizijo (Zuquete 2008, 107-114). V svojih karizmatičnih govorih je torej uporabljal vse sestavine, ki so jih teoretiki o karizmatičnih govorih opredelili, in s tem povečal zaznavanje svoje karizmatičnosti.

S pomočjo študije Chavezove karizmatičnosti, opravljene leta 2007, lahko opredelimo njegovo zaznavanje karizme med venezuelskim prebivalstvom. Študijo so opravili s pomočjo podatkov, zbranih v javnomnenjski raziskavi LAPOP⁸ leta 2007, v katero je bilo vključenih 1510 Venezuelcev. Uporabili so omejeno različico nabora petih vprašanj od dvanajstih, ki so jih teoretiki karizme uporabili, razvili in potrdili z mnogimi predhodnimi študiji za namene merjenja koncepta karizme, na ravni mas. Zmanjšan nabor petih vprašanj so predhodno potrdili s študijo karizme v Mehiki. Namen študije je bilo oceniti dojemanja različnih lastnosti, ki vplivajo na zaznavanje karizme. Anketiranci so navajali, do katere stopnje med 0 in 1 se strinjajo z naslednjimi izjavami: »Hugo Chavez pooseblja celovito podobo prihodnosti.« »Dobrobit družbe postavlja pred lastne interese.« »Preuči možne moralne in etične posledice svojih odločitev.« »Zaradi njegovih dejanj se moje spoštovanje do njega večja.« »Povezovanje z njim v meni vzbuja občutek ponosa.« Študija potrjuje relativno visoko zaznavanje karizme s povprečno vrednostjo 0.567 na lestvici med 0 in 1. Ocenjena karizmatičnost nasprotnika na volitvah 2007 Manuela Rosalesa je bila samo 0.326 (Merolla in Zeichmeister 2011, 8-20). Raziskave opravljene po prvih volitvah so pokazale, da so bila pričakovane zmogljivosti novega predsednika veliko nad kasnejšim vrednotenjem njegove

⁸ LAPOP je latinsko ameriška javnomnenjska raziskava opravljena leta 2007. Raziskava je bila opravljena z osebnimi individualnimi intervjuji, z velikostjo vzorca, ki omogoča analizo na nacionalni ravni. Opravljenih je bilo 1510 intervjujev po različnih gospodinjstvih v Venezueli (Merolla in Zeichmeister 2011, 36).

dejanske uspešnosti (Weyland v Merolla in Zeichmeister 2011, 34). Zaznavanje Chavezove karizme je bilo večje pri posameznikih, ki so pripadali levo usmerjenim političnim nazorom in aktivno vključenih v državni sistem. Študija je raziskala tudi medsebojen odnos med dojetjem karizme in ocenjevanjem uspešnosti države.

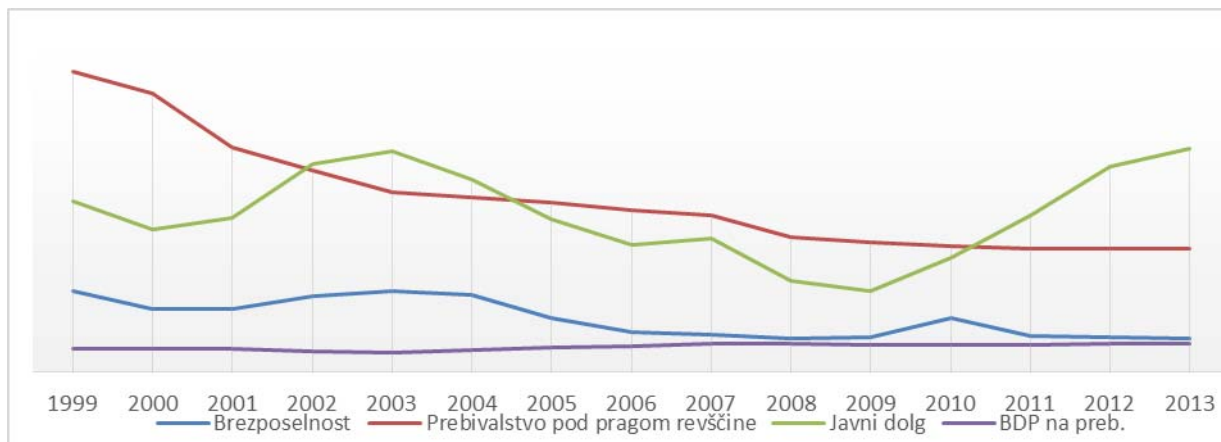
Posamezniki, ki so visoko ocenili karizmatičnost voditelja, so boljše ocenjevali trenutne državne razmere. Slabše so ocenili ekonomsko stanje in varnost v državi, žrtve kaznivih dejanj, starejši, ženske, prebivalstvo z višjim dohodkom in pripadniki drugih političnih strank. Nižja je bila tudi njihova ocena karizmatičnosti. Študija je pokazala, da obstaja medsebojni odnos med negativnim vrednotenjem ekonomskega stanja ter varnosti v državi in med zaznavanjem karizme. Posamezniki, ki so slabše ocenili varnost in ekonomsko stanje v državi, so slabše in nižje ocenili zaznavanje Chavezove karizme. V primeru neuspeha je Chavezova karizma začela upadati. Chavez torej ni bil imun na svoje neuspehe. Podpora in zaznavanje karizme ta v primeru neuspeha začela upadati. Hkrati je raziskava potrdila, da visoko zaznavanje karizmatičnosti omogoča zaščito pred hitrim padcem podpore in boljše subjektivno oceno ekonomskih in varnostnih razmer (učinek teflona). Posamezniki, ki so Chaveza dojemajo za zelo karizmatičnega, ga niso krivili za neuspešnost države in zato mu v tem primeru podpora ni padala (Merolla in Zeichmeister 2011, 8-20).

8.4.3 VALIDACIJA

Karizmatični voditelji morajo za validacijo karizme med svojimi privrženci doživljati ponavljajoče uspehe. Javno mnenjska raziskava LAPOP je podala posameznikovo subjektivno dojetje karizme in ekonomskega okolja glede na določene karakteristike privržencev. Za pregled uspešnosti Chavezove vladavine je še dodatno potrebna analiza dejanskega ekonomsko socialnega stanja v državi.

Kljub atributom nedemokratičnosti strokovnjaki priznavajo Chavezovi vladi uspešnost na področju ekonomsko socialnih razmer. Vlada je uspela znižati brezposelnost iz 14,5 % v letu 1999 na 7,1 % v aprilu leta 2014. Bruto družbeni proizvod na prebivalca je od leta 1999 do 2014 narasel iz 5602, 92 dolarjev na 6401, 91 dolarjev. Indeks povprečne mesečne plače je od leta 2002 do januarja 2014 zrasel z 270, 6 točk na 3148 točk. Prebivalstvo pod pragom revščine se je s 67 % leta 1997 zmanjšalo na 27, 4 % leta 2011. Grafični prikaz v grafu 8.4.3.1. ekonomsko socialnih razmer v Venezueli nazorno prikaže spremembe in uspešnost Chavezove vlade na teh področjih (Trading Economics 2014).

Graf 8.4.3.1: Pozitivni aspekti ekonomsko socialnih razmer v Venezueli od leta 1999 do leta 2014.

Vir: Trading Economics 2014.

Povečal se je vpis na univerze in dostop do zdravstvenih storitev. Število državnih pokojnin se je početrilo. Upravljanje z javnimi zadevami so prevzele komunalne skupščine, ki jih je v državi že več kot 30.000. Na skupščinah ljudje sami odločajo o razporeditvi dobljenih državnih sredstev, ki se financirajo večinoma iz nacionalizirane naftne industrije (Horvat 2013).

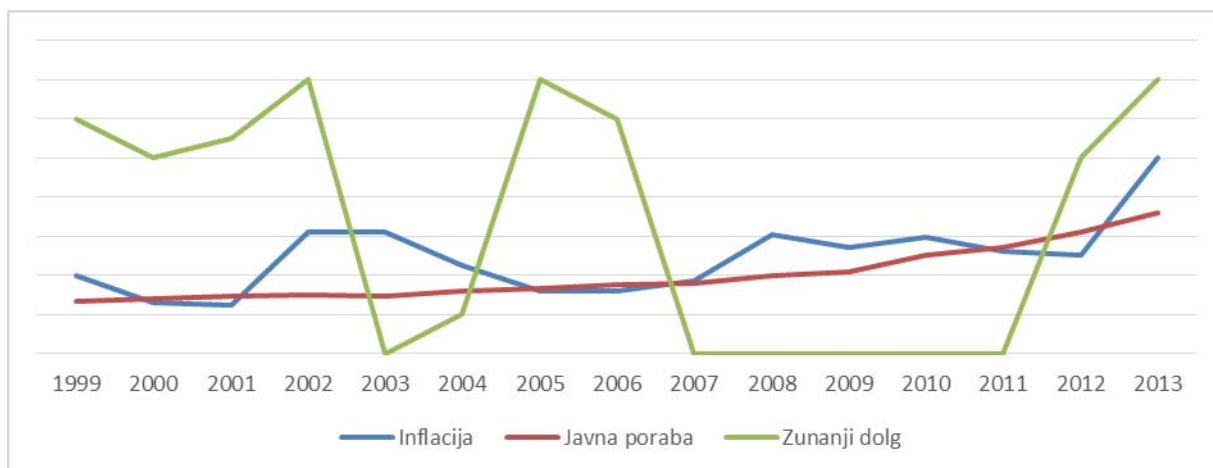
Kritike analize Chavezove vladavine se nanašajo na sprejetje zakonov o avtocenzuri medijev, nacionalizaciji naftne industrije in prepovedi sporočanja protirevolucionarnih misli od državnega udara leta 2002⁹. Tako se je prekinilo delovanje vseh antichavističnih medijev, razen TV Globalvision. Omejena je svoboda govora in prepovedano izražanje žaljivih opazk proti uslužbencem vlade. Korupcijske obtožbe proti javnim uslužbencem so bile posledično ovržene. Kritiki opozarjajo tudi na Venezuelko podporo nekdanjim diktatorskim režimom Bašarja Al Asada, Moamerja Gadafija, Mahmuda Ahmadinedžada in nepodporo resolucijam za človekove pravice (Horvat 2013).

Grafični prikaz negativni sprememb v ekonomsko socialnih razmerah je prikazan v grafu 8.4.3.2. Prišlo je do znatnega povečanja porabe javnih sredstev in visoke inflacije. Poraba javnih sredstev je narasla iz 1190 milijonov VEF v letu 1999 na 3632 VEF v letu 2013. Inflacija je narasla iz 30,18 % leta 1999 na 60,9 % v letu 2014. Zanimivo je nihanje zunanjsega

⁹ V času državnega udara leta 2002 so mediji v Venezueli bojkotirali novico o Chavezovi ugrabitvi. Mediji so konstantno oznanjali njegov odstop in skupno nastopili proti Chavezu. Novica o njegovi ugrabitvi je zato prišla v javnost dan kasneje, kar bi Chaveza lahko stalo tudi življenja (Levin 2007, 93-95).

dolga, ki predstavlja del celotnega dolga, ki ga država dolguje zunanjim upnikom. Venezuela od leta 2007 do 2011 ni imela zunanjih dolgov, od leta 2013 do 2014 je narasel na največjega v zgodovini države (Trading Economics 2014).

Graf 8.4.3.2: Negativni aspekti ekonomsko socialne razmer v Venezueli od leta 1999 do leta 2014.

Vir: Trading Economics 2014.

8.5 CHAVEZ IN VOJAŠKE OBOROŽENE SILE

Venezuela ima dolgo tradicijo prevzema oblasti z vojaškimi udari. Svojo kariero je tako začel graditi tudi Chavez. Kot predavatelj vojaške strategije na vojaški akademiji v Caracasu je pričel z zbiranjem podpornikov svoje ideje znotraj vojske, ki so bili proti tedanji vladajoči oblasti. Ustanovil je revolucijsko gibanje MBR-200, ki je bilo sestavljeno iz pripadnikov Venezuelske vojske in tudi civilistov. Neuspešen vojaški udar so izvedli v začetku februarja leta 1992. Dan pred izvedbo operacije je takratna vlada prejela podatke o samem napadu in tako uspešno zajela Chaveza in podpornike (Badalič 2011, 78). Chavez je tako naslednji dve leti preživel v zaporu, vendar je z udarom pridobil pozornost državljanov. Neuspešen udar je pripeljal vodstvo gibanja do zaključka, da je takšna pot imela negativen učinek na velik del prebivalstva, ki so bili prej dovzetnejši za vojaško opcijo. Odločili so se, da mora do spremembe voditi politični projekt (Danopoulos in Sylvia 2003, 66).

Avtorji menijo, da je njegovo zaznavanje politike temeljito na enodimenzionalnem branju Bolivarja¹⁰ in na metaforah vojne. Chavez je pogosto uporabljal vojaško terminologijo skupaj

¹⁰ Simon Bolivar je v 19. stoletju osvobodil večje število južno ameriških držav izpod kolonialne oblasti Španije in bil ustanovitelj druge republike Venezuele (Levin 2007, 30).

z agresivnim diskurzom. Menil je, da so volitve vojna in da je potrebno sovražnika napasti na bojišču pravnih institucij. Politika je nato samo nadaljevanje vojne z drugimi sredstvi (Cameron in Major 2001, 264). Vojaška uniforma in rdeča baretka, sta postali njegov zaščitni znak. Baretka je ljudstvu predstavljala simbol sprememb, državni udar pa je dobil mitske razsežnosti. Nošenje vojaške uniforme zunaj vojaških objektov je bilo sicer v nasprotju z vojaškim protokolom (Cameron in Major 2001, 258).

Leta 2000 je začel izvajati tudi svoj načrt Bolivar 2000, ki je temeljil na njegovem prepričanju, da ima lahko vojska znotraj države večdimenzionalno vlogo. Nekatere izmed teh nalog nimajo povezave z orožjem. Želel je obrniti negativno ljudsko dožemanje vojske, ki je po krvavih obračunih v Caracasu izražala nezaupanje vanje. Vojaško pomoč je uporabljal pri vzpostavitvi socialnega in gospodarskega napredka v revnejših in podeželskih območjih. Štirideset tisoč vojakov je bilo na razpolago za pomoč pri gradnji cest in stanovanj, delitvi hrane v revnih predelih in izvajanju množičnih cepljenj. Finančna sredstva za izvedbo so se črpala iz davkov, pobranih od naftne industrije. Izpostavljal je, da je sovražnik prebivalstva lakota in da bo storil vse, da bo se le-ta zmanjšala (Levin 2007, 82). V zgodovini je bila preusmeritev delovanja oboroženih sil v notranjost držav eden izmed tradicionalno vodilnih indikatorjev za civilno vojaške spopade. Takšnim preusmeritvam so močno nasprotovali tudi starejši venezuelski častniki. Spretnosti potrebne za notranjo varnost in razvoj je kasneje težko prenesti v sam boj. Vojaška pripravljenost je zato z udejstvovanjem v domačih dejavnostih, kot so volitve in podpora vladi v času stavk, nazadovala in zmanjšala njihovo pripravljenost za bojno delovanje. Razširjena vključenost vojaškega sodelovanja pri gospodarskem razvoju oborožene sile izpostavlja tudi možnostim korupcije, kar se je kasneje tudi dogajalo (Trinkunas 2004, 70).

Chavez je celotno vladanje poudarjal pomembnost oboroženih sil v državi. V času svojega predsedovanja je oborožene sile velikokrat uporabil kot pomoč pri javnih delih in naravnih nesrečah. Predhodna ustava je določevala, da morajo oborožene sile podpreti ustavno in demokratično vlado, medtem ko je Bolivarska ustava opredelila samo, da morajo biti oborožene sile nepristranske in ubogljive. Avtorji tukaj navajajo, da so se s tem odprle možnosti vojaškega nadzora države, brez podrejenosti vladnemu sistemu. Leta 2003 je vojska svojo novo svobodo izkoristila (Cameron in Major 2001, 258).

Chavezovi politični nasprotniki so poskušali na različne načine diskreditirati in prisiliti Chaveza v odstop. Vojaški udar na Chavezovo vlado se je zgodil 11. aprila 2002. Demonstracije, na katerih se je zbralo okoli 5000 ljudi pred predsedniško palačo, so se

končale s smrtjo 20 oseb. Višji vojaški častniki so za smrt teh ljudi obdolžili Chaveza, zahtevali njegov odstop in ponovno vzpostavitev demokracije. Kmalu zatem so predsednika zajeli, zaprli in razglasili odstop, ki ga nikoli ni podal. Udar so izvedli ob podpori višjih vojaških častnikov, ki so bili nezadovoljni z razširitvijo vlog oboroženih sil. Priključil se je tudi del nacionalne garde in zračnih sil. Blokiral so izstope iz vojaških baz in s tem onemogočili Chavezu zaščito. Naslednjega dne je lahko prebivalstvo Venezuele na televizijskih zaslonih spremljalo zaprisego Pedra Carmona kot začasnega predsednika Venezuele. Carmona je po prisegi razpustil vlado (razen sebe), odstavil vrhovne sodnike in razveljavil ustavo. Pričel se je kazati kot neizvoljeni diktator pod nedemokratično oblastjo. Kmalu je prišla na dan resnica o odstopu in Chavezovi civilni ter vojaški podporniki so voditelja osvobodili. Tako je lahko že dva dni po državnem udaru ponovno prevzel oblast. Kmalu je izvedel nove volitve, kjer je z zmago ponovno dokazal legitimnost svoje vlade (Levin 2007, 90-112).

Poskus prevzema oblasti z vojaškim udarom se je hitro preoblikoval v diktaturo poveljujočih. Neposredno po poskusu državnega udara je Chavez odpustil in nadomestil vse poveljujoče in pripadnike oboroženih sil, ki so pomagali v udaru. S tem si je v prihodnje zagotovil vojaško lojalnost, ki mu je omogočala stabilno vlado.

Za določen del prebivalstva je bil poskus državnega udara budnica in s tem je Chavez še povečal svojo priljubljenost. Sam je prišel na oblast z demokratičnimi volitvami in z uvedbo participativne demokracije, kjer je potrdil svoje odločitve z referendumi in v proces odločanja vpeljal velik del populacije (Levin 2007, 90-112).

9 SKLEP

Diplomsko delo je raziskovalo dejavnike karizmatične oblasti predsednika Huga Chaveza v Venezueli po teoriji Maxa Webera. Z analizo je bilo ugotovljeno, da je Hugo Chavez nesporno prišel na oblast v času krize in kasneje opredelil večje število nevarnosti, ki so pretile Venezueli. S tem se krizne razmere niso nikoli dokončno zaključile in je dejavnik krize ostal prisoten do konca njegove vladavine. Moč njegove abstraktne, dolgoročno zastavljene vizije, ki je zagotavljala konec revščine in politične korupcije, se je oblikovala celo v politično gibanje chavizem, ki danes predstavlja mogoč prehod iz kapitalizma v socializem. Dosego cilja je postavil daleč v prihodnost in pod chavizmom napovedal konec revščine do leta 2021. V svojih več urnih govorih in nastopih, ki jih je imel redno na televizijskih kanalih in v živo na paradah, je izražal zaupanje in visoka pričakovanja v prebivalstvo. Vzpostavil je

participativno demokracijo in aktivno vključil ljudstvo v proces državnega odločanja. S tem je krepil prepričanje ljudi v njihovo lastno učinkovitost in izkazal visoko zaupanje, da lahko dosežejo njegova pričakovanja. Uporabljal je vsa možna sredstva in vpliv karizmatičnega komuniciranja in s svojo vizijo prebujal čustva prebivalcev. Chavez jim je v kriznih razmerah zagotavljal upanje v srečnejšo in bogatejšo prihodnost.

Weber trdi, da lahko voditelj ohranja dožemanje karizme v očeh privrženecv samo skozi ponavljajoče uspehe. To je zagotovo eden izmed težje dosegljivih dejavnikov karizme, ki pa je Chavezu uspeval. Kljub atributom nedemokratičnosti so strokovnjaki in ekonomska dejstva pokazali uspešnost Chavezove vlade na področju ekonomsko socialnih razmer. Visoko zaznavanje karizmatičnosti voditelju omogoča zaščito pred hitrim padcem podpore in boljšo subjektivno oceno ekonomskih in varnostnih razmer. Kljub temu se je zaznavanje karizme ob poslabšanju razmer v očeh prebivalstva zmanjšalo, vendar počasneje kot pri ne karizmatičnih voditeljih. To je Chavezu omogočilo, da je imel na voljo več časa za ponoven dvig svoje karizme, kadar je le ta začela bledeti.

Chavez je spremenil namembnost oboroženih sil v državi in jih vključil v aktivno udejstvovanje znotraj države. Zgodovina je pokazala pomembnost vojaške podpore vladajočemu sistemi. Ta ga je tudi kaznovala s državnim udarom leta 2003, ko si ni zagotovil dovolj velike podpore znotraj vojaške organizacije. Po ponovnem prihodu na oblast je odstranil vse nasprotnike iz vojaške organizacije in si zagotovil stabilen sistem.

Večina zgodovinskih karizmatičnih vojaških voditeljev se je soočala s težavo necikličnosti in nestabilnosti karizmatične oblasti. Chavez se je temu izognil s konstantnim zaznavanjem krize, s preoblikovanjem vizije v politično gibanje in z občutkom vpletenosti ljudstva v odločanje s participativno demokracijo.

Vodenje Huga Chaveza je s tem v svojih petnajstih letih izpolnilo vseh pet dejavnikov karizmatičnega vodenja in oblasti po Maxu Webru. Po smrti Chaveza so mediji zapisovali: »Prejeli smo najhujšo in najbolj žalostno vest. Naš oče, naš osvoboditelj in naš večni poveljnik Hugo Chavez, je v torek, 5. marca 2013 izgubil svoj boj z zahrbtno boleznijo« (Mladina 2013). Slovo 53. venezuelskega predsednika je pospremlilo več kot dva milijona ljudi. Mnogi so jokali in vzklikali: »Radi te imamo, Chavez!« Od ljudstva se je poslovil v vojaški uniformi in z rdečo baretko na glavi. Kljub četrti zmagi na predsedniških volitvah oktobra 2013 mu ni uspelo ponovno zapriseči (Jereb 2013; Times.si 2013). Po Webru je

karizmatična oblast samo prehodna in nestabilna oblika oblasti, ki je težko prenosljiva v primeru smrti karizmatičnega voditelja. Usode chavizma trenutno še ne moremo opredeliti.

Poslovni svet je pokazal veliko zanimanje za koncepte vodenja in veliko podjetij je že začelo uvajati koncepte karizmatičnega in transformacijskega vodenja. Z njima želijo izboljšati vodstvene sposobnosti na višjih ravneh organizacij in s tem dvignili učinkovitost podjetij. Prenos koncepta se prenaša tudi v vojaške organizacije na raven polkovnikov in poveljnikov, ki na novo opredeljujejo izbor, napredovanje in usposabljanje vojakov (Čefarin 2003).

V okviru vojaških organizacij se pokaže tudi težavnost karizmatičnih vojaških voditeljev. Karizmatični voditelji so večinoma težje obvladljivi posamezniki, s »temnimi« stranmi in so skozi zgodovino povzročali veliko težav vladam, ki so jim služili (Tritten in Keithly 1995, 18).

Študije napovedujejo spremembe v ustaljenih načinih bojevanja. V prihodnje se bodo vojaške sile soočale z ne tradicionalnimi silami, gverilci in teroristi. Nov sovražnik zahteva novo razmišljanje in ne tradicionalne operacije z drugimi vodstvenimi tehnikami. Karizmatično vodenje tako ostaja možna stalnica raziskovanja tudi v prihodnjih študijah (Tritten in Keithly 1995, 18).

10 LITERATURA

1. Antonakis, John. 2012. Transformational and Charismatic Leadership. V *The Nature of Leadership*, Second Edition, ur. David V. Day in John Antonakis, 256–282. United Kingdom: Sage Publications Ltd.
2. Awamleh, Read in William L. Gardner. 1999. Perceptions of leader charisma and effectiveness: The effects of vision content, delivery, and organizational performance. *Leadership Quarterly* 10: 345–373.
3. Badališ, Vasja. 2011. *Rdeča mašinerija: utrip Chavezove revolucije*. Ljubljana: Študentska založba.
4. Berlew, David E. 1974. *Leadership and organizational excitement*. California Management Review, 17: 21–30.
5. Bratušek, Boris. 2000. *Temelji vojaškega vodenja in menedžmenta*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Center vojaških šol.
6. Brecelj, Boštjan. 2007. *Sodobni izzivi vojaškega voditelja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Bryman, Alan. 1992. *Charisma and leadership in organizations*. London: Sage.
8. Bushanain Al Amri, Mohammed in James Reagan McLaurin. 2008. Developing and understanding of charismatic and transformational leadership. *Proceedings of the Academy for Economics and Economic Education* 15 (2): 333–337.
9. Cameron, Maxwell A. in Flavie Major. 2001. Venezuela's Hugo Chavez: Savior or Threat to Democracy? *Latin American Research Review* 36 (3): 255–266.
10. Conger, Jay A. 1999. Charismatic and transformational leadership in organizations: An insider's perspective on these developing streams of research. *Leadership Quarterly* 10 (2): 145–179.
11. Conger, Jay A. in Rabindra N. Kanungo. 1988. *Charismatic Leadership: The Elusive Factor in Organizational Effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass Management Series.
12. --- 1998. *Charismatic leadership in organizations*. Thousand Oaks: Sage.
13. Cupara, Milko. 1989. *Ekonomski činilac u vojnom rukovodenju*. Beograd: VIZ.
14. Čefarin, Ana. 2013. *Tudi v primeru Chavezove smrti bi utegnil chavizem še nekaj časa trajati*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/svet/tudi-v-primeru-chavezove-smrti-bi-utegnil-chavizem-se-nekaj-casa-trajati> (1. september 2014).

15. Danopoulos, Constantine P. in Ronald D. Sylvia. 2003. The Chavez phenomenon: political change in Venezuela. *Third World Quarterly* 24 (1): 63–76.
16. Davis, Kelly M. in William L. Gardner. 2012. Charisma under crisis revisited: Presidential leadership, perceived leader effectiveness, and contextual influences. *The Leadership Quarterly* 23 (2012): 918–933.
17. Dokl, Tina. 2011. *Vzpon nove levice v Latinski Ameriki in njena (ne)implementacija neoliberalnih politik*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Ellner, Steve. 2010. Hugo Chavez's First Decade in Office: Breakthrough and Shortcomings. *Latin American Perspectives* 37 (1): 77–96.
19. Field Manual št. 22–100: *Army Leadership* (FM 22–100). 1999. Washington, DC: Headquarters of the Army.
20. Hausmann, Ricardo in Francisco Rodriguez. 2006. *Venezuela. Anatomy of a collapse*. Dostopno prek: http://frrodriguez.web.wesleyan.edu/docs/Books/Venezuela_anatomy_of_a_Collapsepdf (1. september 2014).
21. Hidalgo, Manuel. 2013. The 2012 and 2013 presidential elections in Venezuela. *Electoral Studies* 34 (2014): 291–379.
22. Horvat, Marjan. 2013. Koliko Chaveza? Kaj je Hugo Chavez v resnici zapustil Venezueli in Latinski Ameriki? *Mladina*, 28. marec. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/142483/koliko-chaveza> (1. september 2014).
23. House, Robert. J. 1977. *A 1976 theory of charismatic leadership*. Dostopno prek: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED133827.pdf> (1. september 2014).
24. Hughes Freeland, Felicia. 2007. Charisma and celebrity in Indonesian politics. *Anthropological Theory* 7 (2): 177–200.
25. Hunt, James G. 1991. *Leadership: A new synthesis*. Newbury Park, CA: Sage.
26. Jazbec, Gregor. 2010. Vojaško vodenje-1., Teorija vodenja. *Revija Obramba* 42 (5): 28–30.
27. ---. 2011. Vojaško vodenje-8., Nova opredelitev teorije vojaškega vodenja. *Revija Obramba* 43 (1): 31-34.
28. Jereb, Petra. 2013. Jerca Zajc Šušteršič: Chavez je bil ločnica, ki je razdeljevala Venezuelo. Dostopno prek: http://www.siol.net/novice/svet/2013/03/jerca_zajc_sustersic_chavez_je_bil_locnica_ki_je_razdeljevala_venezuelo.aspx (1. september 2014).
29. Kern Pipan, Karmen. 2011. *Voditeljstvo, odgovorno odločanje ter ravnanje z zaposlenimi z uporabo modela odličnosti EFQM*. Dostopno prek:

- <http://www.mirs.gov.si/fileadmin/um.gov.si/pageuploads/Dokpdf/PRSP0/LiteraturaSIo/2011-september-DSU-KKP.pdf> (1. september 2014).
30. Kouzes, James M. in Barry Z. Posner 1987. *The leadership challenge*. New York: Jossey-Bass Inc.
 31. Kramar Zupan, Milena. 2009. *Menedžent vs. vodenje*. Novo mesto: Fakulteta za poslovne in upravne vede.
 32. Kyoungsu, Kim, Fred Dansereau in Insook Kim. 2002. Extending the concept of Charismatic Leadership: an illustration using Bass's (1990) categories. V *Transformational and charismatic leadership: the road ahead*, ur. Bruce J. Avolio in Francis J. Yammarino, 143–173. Kindlington: Elsevier science Ltd.
 33. Levin, Judith. 2007. *Hugo Chavez*. New York: Chelsea House.
 34. Lubi, Darko. 1995. *Vodenje in poveljevanje, pojmovno-teoretična izhodišča*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 35. ---. 2003. *Temelji vodenja in poveljevanja*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 36. Merolla, Jennifer L. in Elizabeth Zechmeister. 2011. The Nature, Determinants, and Consequences of Chávez's Charisma: Evidence From a Study of Venezuelan Public Opinion. *Comparative Political Studies* 44 (1): 28–54.
 37. Migone, Andrea. 2012. Addressing emergent charisma in Roman military leaders: Triumphal practices in the Republican period. *Journal of Classical Sociology* 12 (1): 43–68.
 38. Mihelič, Katarina Katja, Rok Ruter in Bogdan Lipičnik. 2010. Sodobne teorije karizmatičnega vodenja in značilnosti karizmatičnih vodij. *Teorija in praksa* 47 (4): 801–818.
 39. Mixon, Laura. 2009. *Use of the authorizing figure, authoritarian charisma, and national myth in the discourse of Hugo Chavez: toward a critical model of rhetorical analysis for political discourse*. Ann Arbor: ProQuest LLC.
 40. *Mladina*. 2013. Umrl je Hugo Chavez. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/141588/umrl-je-hugo-chavez/> (1. september 2014).
 41. Možina, Stane. 2002. Vodja in vodenje. V *Management: nova znanja za uspeh*, ur. Stane Možina, 489-539. Radovljica: Didakta.
 42. Peters, Raplh. 2010. The Riddle of Charisma. *Society* 47 (6): 516–520.

43. *Times. si.* 2013. Tisoči Venezuelcev pospremili krsto s Hugom Chavezom. Dostopno prek: <http://www.times.si/svet/tisoci-venezuelcev-pospremili-krsto-s-hugom-chavezom--41432c4824-f0a7052a1c.html> (1. september 2014).
44. Podlogar, Črt. 2011. *Oblikovanje političnih preferenc v polariziranih družbah: študentsko gibanje in chavizem v Venezueli*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
45. Rosenthal, Uriel, Michael Charles in Paul't Hart. 1989. *Coping with crises: The management of disaster, riots and terrorism*. Springfield: Charles C. Thomas.
46. Shamir, Boas, Robert J. House in Michael B. Arthur. 1993. The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory. *Organization Science* 4 (4): 577–594.
47. Stern, Eric K. 2003. *Crisis Decisionmaking: A Cognitive Institutional Approach*. Dostopno prek: https://www.fhs.se/Documents/Externwebben/forskning/centrumbildningar/Crismart/Publikationer/Publikationsserier/VOLUME_6.PDF (1. september 2014).
48. Trading economics. 2014. *Venezuela*. Dostopno prek: <http://www.tradingeconomics.com/venezuela> (1. september 2014).
49. Trinkunas, Harold A. 2004. The Military: From Marginalization to Center Stage. V *The Unraveling of Representative Democracy in Venezuela*, ur. Jennifer L. McCoy in David J. Myers, 50–71. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
50. Tritten, James J in David M. Keithly. 1995. *A Charismatic Dimension of Military Leadership?* Dostopno prek: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/navy/charismatic_dimension.pdf (1. september 2014).
51. Turner, Stephen. 2003. Charisma Reconsidered. *Journal of classical sociology* 3 (1): 5–26.
52. ---2004. Weber and Elias on religion and violence: Warrior charisma and the civilizing proces. V *The Sociology of Norbert Elias*, ur. Steven Loyal in Stephen Quality, 245–264. Cambridge: Cambridge University Press.
53. Weber, Max. 1947. *The Theory of Social Economic Organization*. (5th printing) New York: The Free Press: Collier and MacMillan Limited.
54. ---1968. *On charisma and institution building: selected papers*. Chicago: The university of Chicago Press.
55. Weyland, Kurt. 2001. Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics* 34 (1): 1–22.

56. ---. 2003. Economic Voting Reconsidered: Crisis and Charisma in the Election of Hugo Chávez. *Comparative Political Studies* 36 (7): 822–48.
57. Yukl, Gary. 1999. An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories. *Leadership Quarterly* 10 (2): 285–305.
58. ---. 2002. *Leadership in organizations*. Michigan: Prentice Hall.
59. Zuquete, Jose Pedro. 2008. The Missionary Politics of Hugo Chavez. *Latin American Politics and society* (2008): 91-121. Dostopno prek: <http://pdfs.postprefix.com/venezuela/MISSIONARY%20POLITICS%20OF%20CHAVEZ.pdf> (1. september 2014).